

Розвивати духовний потенціал особистості дошкільника

Ольга Долинна,

завідувач,

Олена Низковська,

методист вищої категорії

сектору науково-методичного

забезпечення змісту дошкільної освіти

Інституту інноваційних технологій

і змісту освіти МОН України

Духовний розвиток — чи не найскладніший напрям у педагогічній роботі з дошкільнятами. Як правильно й ненав'язливо відкрити дітям одвічні духовні цінності, спрямувати на шлях постійного самовдосконалення, прищепити прагнення творити добро і красу? Які методи обрати? Яка підготовка потрібна педагогам? Відповіді на ці та інші запитання практиків дають працівники головної методичної служби країни.

Проблеми розвитку духовного потенціалу особистості дошкільника — ціннісно пріоритетні на тлі загального занепаду духовної культури суспільства. Вони актуалізовані нагальними потребами часу та браком уваги до освітньої роботи з цього напрямку в усіх ланках освіти й зокрема у дошкільній. Саме поняття *духовність* має складні, багатокомпонентні трактування філософського, психологічного, педагогічного спрямування, через що нечітко усвідомлюється педагогами і батьками, а відтак практика формування духовного потенціалу особистості дошкільника нерідко обертається **тенденцією зводити формування духовності лише до прилучення малюків до релігійних традицій.**

Оскільки духовний потенціал особистості проявляється через її духовні потреби та цінності (інтелектуальні, моральні, естетичні), емоційну культуру, моральні та естетичні ідеали, світогляд, здатність до творчості, основні шляхи його формування у дошкільному дитинстві лежать у площині **соціально-морального, емоційно-ціннісного, пізнавального, художньо-естетичного і креативного розвитку дитини.** Реалізація духовного потенціалу і дорослої людини, і дитини можлива на основі сформованої (у дошкільника — закладених основ) **духовної культури**, компонентами якої (за П. Щербанем) є інтелектуальна, моральна, комунікативна, художньо-естетична, національна, родинно-побутова, екологічна, правова, християнська, морально-етична культури тощо.

З урахуванням можливостей і потреб розвитку особистості в період дошкільного дитинства процес цілеспрямованого формування духовного потенціалу малюка має орієнтуватися передусім на такі головні прояви.

Прояви духовного потенціалу дитини

- Прагнення пізнавати навколишній світ і себе у ньому, глибше ознайомлюватися з творами різних видів мистецтва.
- Бажання сприймати й творити прекрасне, самостійно займатися мистецькою діяльністю.
- Розуміння основних морально-етичних норм і здатність дотримуватися їх у власній поведінці.
- Шанобливе та бережне ставлення до всього живого, неживої природи і предметів рукотворного світу, відповідальність та інші базові якості особистості.

Родини вихованців і педагоги дошкільного закладу — це оточення, яке справляє найістотніший вплив на духовний світ дитини в силу свого постійного й тісного контакту з малятами, високого авторитету і довіри з їхнього боку.

Тож головне завдання найближчого соціуму — створювати умови для накопичення дошкільниками першого позитивного загальнолюдського духовного досвіду через активне залучення їх до різних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, предметно-практичної, образотворчої, музичної, рухової, театралізованої тощо.

Як засоби розвитку духовного потенціалу дітей у дошкільному навчальному закладі та сім'ї варто **широко застосовувати твори мистецтва** (образотворчого, музичного, декоративно-вжиткового, літературного тощо). Обов'язковою є також **опора на культурні та історичні традиції** народу, окремого роду і сім'ї, дошкільного закладу і групи, а також природне довкілля.

Зазначені засоби особливо інтенсивно впливають на емоційну сферу дитини, а відтак найефективніші у справі формування інтересу до доступних віковим елементам духовної спадщини людства, прилучення до духовної практики пізнання світу людей, природи, речей, свого “Я”, набуття малюками власного досвіду.

Елементи християнства як засіб формування духовності

Що стосується релігії як засобу духовного розвитку особистості в дошкільні роки маємо зазначити, що в масовій свідомості неправомірно ототожнюються поняття “духовний розвиток” і “релігійне виховання”, хоча виховання на релігійних засадах (релігійних заповідях і традиціях) є водночас і складовою формування духовної культури, і засобом цієї роботи. Педагоги і батьки мають розуміти: за Законом України “Про дошкільну освіту” **виховання і навчання дітей у дошкільних закладах має світський характер**, тож виховання на релігійних засадах реалізується за вибором батьків переважно в умовах родини, під впливом і за участі церкви, релігійних організацій.

Сьогодні, коли в Україні головні християнські свята (Різдво, Великдень, Трійця) відзначаються на державному рівні і християнські традиції дедалі впевненіше входять до нашого повсякдення, діти з перших років свого життя опиняються у середовищі, насиченому інформацією про Христа, Біблію, Заповіді Христові, Святого Миколая тощо, а також стають свідками дотримання національних традицій: новорічно-різдвяних, Великодніх святкувань, обрядів Водохреща, Вербної неділі, Зелених Свят, Спаса та інших, широко залучаються дорослими до участі в цих заходах.

Так, і в дитсадках, і в родинях дітям розповідають біблійні історії, легенди і віршики про Святого Миколая, складають листи до нього, розігрують театралізовані дійства та готують подарунки малятам від цього святого, розучують колядки й щедрівки, прикрашають приміщення освяченими вербовими гілочками, клечальним зіллям, маківочками як оберегами, малюють і дарують близьким писанки (цей перелік можна продовжувати).

Згодні з науковцями і практиками, які пропонують інтегрувати в контекст духовного розвитку дітей дошкільного віку елементи релігійної *просвіти*, не вдаючись до власне релігійного *виховання* і дотримання релігійних обрядів, поклоніння іконам, заучуванням молитовних текстів тощо. Водночас такі духовні запити можуть задовольнятися в умовах родинного виховання, адже право батьків — визначити, до якої релігії та в який спосіб залучати свою дитину (звісно, не порушуючи жодних її прав, без насилля та примусу).

Методи духовного розвитку дошкільнят

Серед методів освітнього впливу на духовну сферу дитини, формування проявів духовного типу поведінки перевагу варто надавати *іграм та ігровим вправам*: організовувати в дитячому садку і родинях творчі ігри (сюжетно-рольові, драматизації за літературними творами, конструкторсько-будівельні), розробляти і вводити у повсякденне ділове й особистісне спілкування з вихованцями дидактичні ігри і вправи, проблемно-пошукові ситуації не тільки інтелектуального, а й морального, емоційно-ціннісного, художньо-естетичного, творчого спрямування.

Значні потенційні можливості мають *спостереження і милування* у природному, культурному, соціальному довікллі; *екскурсії; читання художньої літератури; та слухання народної, класичної, сучасної музики; розглядання творів мистецтва* (декоративно-вжиткового, живопису, графіки, скульптури, архітектури); *бесіди і розмови* з дітьми на різні теми, зокрема й обговорення реальних ситуацій дитячого буття та взаємин з однолітками, старшими за віком людьми. Продовженням обговорення таких реальних вражень зі старшими дошкільниками можуть бути бесіди про філософські поняття добра і зла, справедливості й кривди, сміливості та боягузтва, чесності та обману, гарного і потворного тощо. Ефективним також є *самостійне складання дітьми розповідей-міркувань* духовної тематики, що сприятиме

виробленню у них власних ставлень і оцінок, суджень, цінностей. Усе це стане підґрунтям для формування переконань, світоглядної позиції особистості.

Закріпленню та унаочненню духовних сентенцій сприятиме *розглядання картинок*, що *ілюструють* події та явища, причини і наслідки дій та вчинків людини, обговорення моделей поведінки, варіантів розв'язання морально-етичних ситуацій за допомогою фігурок фланелеграфа, засобами анімації на інтерактивній смарт-дошці.

Виходячи з того, що діяльнісний підхід один з пріоритетних в організації освітньої роботи з дошкільниками і що тісна інтеграція набутих знань і уявлень з життєвим досвідом дітей — важлива педагогічна умова їхнього особистісного зростання, дорослі мають **систематично давати дітям можливість самопроявлятися та самореалізовуватися** в різних видах вільної, самостійної діяльності.

Підготовка педагогів

З початком формування в малюка Я-образу (2-3 роки) настає сензитивний період для закладення духовних засад особистості. Батьки і педагоги мають максимально ефективно використати дошкільне дитинство й сприятливу ситуацію розвитку, аби формувати духовну культуру кожної дитини на рівні її вікових та індивідуальних можливостей.

Та чи всі дорослі, причетні до справи виховання дошкільника, готові до цієї відповідальної місії?

Тож як підготувати наставників, щоб вони змогли пронизати духовністю своє щоденне спілкування з малюками, не зводячи водночас виховну роботу до постійних повчань, нотацій, моралізаторства і натаскування?

Звісно, підготовка фахівців з дошкільної освіти має починатися зі студентської лави. Викладачі вищих педагогічних навчальних закладів уже давно обговорюють, які зміни варто внести до змісту навчальних курсів з низки дисциплін гуманітарного і суспільно-соціального циклу, вивчають кращий досвід цієї роботи.

Окрім вузівської підготовки, велике значення й післядипломної освіти у формі курсів підвищення кваліфікації для різних категорій педагогічних працівників дошкільної освіти.

Програми курсів доцільно насичувати лекційними і практичними заняттями з питань духовного розвитку дітей засобами гри і праці; пізнавальної діяльності у предметному, соціальному і природному довкіллі; художньої літератури, музичного й образотворчого мистецтва тощо; ширше пропагувати нові науково-методичні розробки й надбання перспективного педагогічного досвіду.

У міжкурсовий період провідне місце відводиться **самоосвіті й методичній роботі** з педагогами, яку організують методичні служби всіх рівнів: дошкільних закладів, районних і міських методичних кабінетів (центрів), обласних і міських інститутів післядипломної

педагогічної освіти, Міністерства освіти і науки України. Радимо керівникам методичних служб при складанні щорічних планів роботи урізноманітнювати форму і тематику заходів (конференцій, семінарів, практикумів, тренінгів, майстер-класів, педагогічних читань, дискусійних клубів, “аукціонів педагогічних ідей” та ін.) з урахуванням актуальних питань духовного розвитку дитячої особистості.

Принадно нагадуємо: за планом роботи МОН України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти та Дніпропетровського ОШПО у жовтні 2013 року на Дніпропетровщині відбудеться Всеукраїнський науково-практичний семінар “Формування духовної культури дошкільників засобами мистецтва” для методистів обласного рівня.

Допомогу в самоосвіті педагогам нададуть **тематичні добірки матеріалів** у методичних кабінетах (центрах) дошкільних закладів та управлінь (відділів, департаментів) освіти і науки, **використання інтернет-ресурсу** не лише для самостійного пошуку інформації, а й з метою консультування педагогів і батьків, “живого” обговорення проблеми у режимі он-лайн.

Робота з батьками вихованців

Ефективно здійснювати духовний розвиток дітей у дитсадку можливо лише за тісної взаємодії з їхніми батьками. І тут у пригоді стануть усі відомі, усталені форми співпраці дошкільного закладу з родинами. Okремо наголосимо на необхідності **оптимізувати діяльність консультативних центрів** (пунктів) на базі дошкільних закладів та методичних центрів при управліннях освіти на місцях як форму надання державної психолого-педагогічної допомоги батькам та особам, що їх замінюють.

Невід’ємним компонентом змісту такої консультативної допомоги мають стати і проблеми **використання потенційних можливостей родинного виховання** для прищеплення дітям елементів духовної культури з перших років життя. Варто відзначити також і роль засобів масової інформації у формуванні адекватної суспільної свідомості.

Лише власним небайдужим ставленням кожного до розв’язання проблем виховання духовності, бажанням, готовністю та вмінням особисто долучитися до цієї благородної справи, об’єднанням зусиль педагогічної і батьківської громадськості можна досягти успіхів у подоланні негативних тенденцій у стані духовності нашого суспільства.